

แนวทางการวิจัยศิลปวัฒนธรรมในชุมชนขนาดใหญ่

Research Approaches to the Art and Culture in Hat Yai Community

ปัญญา เทพสิงห์¹
Punya Tepsing

Abstract

This article examines and suggests appropriate research approaches to art and culture in Hat Yai community. The recommendations are synthesized from both theoretical considerations and documentary data, as well as the author's field-experiences. Four important approaches and ideas considered are :

- 1 Pluralism, and diversity in art and culture
- 2 Time dimension: Evolution, influences and sustainability
- 3 Conservation and development
- 4 Adjustment of the way of life toward sufficiency economy

These approaches will be the basis for setting research questions, purpose, conceptual frameworks and methodologies. Following the above approaches will entail a more qualitative rather than a quantitative methodology in a multidisciplinary and ethical basis.

Keywords: Research Approaches, Art and Culture, Hat Yai Community

บทคัดย่อ

บทความนี้เขียนขึ้น เพื่อชี้แนะแนวการวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรมในชุมชนขนาดใหญ่ โดยสังเคราะห์ ทั้งจากทฤษฎีและข้อมูลในเอกสาร และจากประสบการณ์วิจัยในชุมชนขนาดใหญ่ ของผู้เขียนซึ่งได้ผลสรุปว่ามีแนวทางสำคัญและข้อคิดสำหรับพิจารณา 4 ประเด็นหลัก คือ

- 1 พหุนิยมและความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม
- 2 มิติของเวลา: พัฒนาการ อิทธิพล และความยั่งยืน
- 3 การอนุรักษ์กับการพัฒนา
- 4 การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

¹ รองศาสตราจารย์. อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
Associate Professor, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkhla University, Hat Yai Campus
E-mail : punya.t@psu.ac.th

ประเด็นเหล่านี้จะเป็นฐานสำหรับการตั้งคำถามวิจัย ตั้งวัตถุประสงค์ สร้างกรอบความคิด และวิธีการศึกษา โดยมีจุดยืนที่วิธีเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ ในลักษณะพหุวิธีบนพื้นฐานของจริยธรรม

คำสำคัญ: แนวทางการวิจัย ศิลปะและวัฒนธรรม ชุมชนขนาดใหญ่

บทนำ

การวิจัยศิลปวัฒนธรรมเป็นอีกแขนงหนึ่งของการแสวงหาความรู้ และความจริง เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาสังคมและก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ โดยเฉพาะสภาพการณ์ปัจจุบันที่โลกเต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสาร การถูกรอบงำด้วยวัฒนธรรมข้ามแดน และการเสพลิงบันเทิงใจรอบตัว สิ่งเหล่านี้แผ่อิทธิพลไปทั่วเมืองที่เจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นผลให้ศิลปวัฒนธรรมทวีบทบาทมากขึ้น หาดใหญ่เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบ

ความสำคัญของชุมชนหาดใหญ่สืบเนื่องจากเป็นเมืองศูนย์กลางเศรษฐกิจสำคัญของภาคใต้ ความเจริญเกิดขึ้นเมื่อในอดีตทางราชการมีโครงการสร้างทางรถไฟสายใต้ นายเจียกีสี่ ซึ่งมีถิ่นกำเนิดในมณฑลฮกเกี้ยน (ผู้เจียน) ได้รับเหมาสรางทางรถไฟเข้ามาปักหลักฝังรากอยู่ในหาดใหญ่ในบั้นปลายชีวิต ต่อมาได้บุกเบิกพัฒนาที่ดิน ตัดถนนอย่างเป็นระเบียบ บริเวณหลังสถานีรถไฟหาดใหญ่ สร้างห้องแถว ก่อให้เกิดการเข้ามาลงทุนของนักธุรกิจจำนวนมาก เกิดตลาดเมืองหาดใหญ่ (รัชนี บุญโสภณ. 2542, 3) ก่อนการเข้ามาของนายเจียกีสี่ บริเวณนี้เป็นชุมชนเล็กๆ มีความเป็นอยู่แบบชนบท ตามวิถีไทย นับถือพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาท และอีกส่วนหนึ่งเป็นชาวมุสลิม จนเมื่อยกฐานะเป็นอำเภอ ผู้คนหลั่งไหลเข้ามาเรื่อยๆ ชาวบ้านขายที่ดินให้กับนายทุน ยอมรับวัฒนธรรมใหม่ๆ โดยเฉพาะวัฒนธรรมจีน การเข้ามาของชาวจีนจำนวนมากทำให้มีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural interaction) มีการรับและถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ชาวจีนเหล่านี้บ้างมาจากจีนโดยตรง บ้างมาจากสิงคโปร์ ปีนัง กรุงเทพฯ และเมืองอื่นๆ นอกจากนี้มีชาวมลายู ชาวอินเดีย ชาวตะวันตก และชาวไทยจากภาคอื่นๆ ชาวจีนทุกส่วนร่วมกันขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมเมือง อยู่ร่วมกันกับวัฒนธรรมอื่น เกิดการยอมรับและผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างคนท้องถิ่นกับคนอพยพเข้ามาใหม่ วิถีและพลังคนเหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้หาดใหญ่เป็นเมืองขนาดใหญ่ มีอัตราการลงทุนสูง มีการไหลเวียนของเงินตรา เกือบห้าเข้ารัฐจำนวนมาก มีการจัดตั้ง

องค์กรภาครัฐและเอกชน มีสถาบันการศึกษาชั้นสูง เป็นแหล่งจัดตั้งสำนักงานบริหารและการจัดการระดับภูมิภาค มีการจ้างงานสูง ทำให้ผู้คนย้ายถิ่นฐานเข้ามามากขึ้น สภาวะเช่นนี้ทำให้หาดใหญ่เติบโตท่ามกลางปัญหาที่ตามมาอย่างรวดเร็ว

จากภาวะโลกาภิวัตน์ หาดใหญ่เป็นชุมชนที่ได้รับความสนใจจากนักสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะกับกระแสท้องถิ่นนิยม เพื่อไม่ให้โลกาภิวัตน์ครอบงำมากเกินไป ดังจะเห็นว่าผู้คนตื่นตัวที่จะเรียนรู้ท้องถิ่นตนเองสูงขึ้น สนใจความเป็นตัวตน (Identity) ในพื้นที่ โหยหาอดีต หันมาฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ชุมชน ผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐ เกิดแนวคิดที่พยายามศึกษามากมาย บางครั้งเป็นผลกระทบตามมาของการแก้ปัญหาในอดีต เหมือนยิ่งแก้ยิ่งสร้างปัญหา กลายเป็นปัญหาระยะยาวนับปีก็ซับซ้อนยากที่จะแก้ไข ปัญหาชุมชนเมืองจึงคงมีใช้สิ่งที่เคลือบแคลงในอดีตเท่านั้น แต่เป็นปัญหาเหนือปัญหาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ดังนั้นในการแสวงหาความรู้และความจริงด้านศิลปวัฒนธรรม การตั้งปัญหาวิจัย การวิเคราะห์ปัญหาจะต้องอาศัยแนวคิดต่างๆ อย่างลึกซึ้ง

แนวทางการวิจัยศิลปวัฒนธรรม

การวิจัยศิลปวัฒนธรรม หากรู้แนวทางวิจัยจะทำให้แยกแยะประเด็นปัญหาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น แนวทางวิจัยก็คือมโนทัศน์ ที่หมายถึงลักษณะ หรือแนวดำเนินงานที่ชี้แนะว่าควรเป็นอย่างไร เมื่อรู้ข้อมูลแล้วสามารถกำหนดกรอบคิด หรือวิธีการที่เหมาะสม ดังนั้นข้อมูลจำเป็นต้องวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ซึ่งจะทำให้เข้าใจประเด็นปัญหามากขึ้น

การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาศิลปวัฒนธรรม

ความใหญ่โตของเมือง สิ่งหนึ่งที่ตามมาคือ ความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านสิ่งก่อสร้าง ดนตรี การแสดง ขนบประเพณี อาหาร การเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สไตล์ในการดำรงชีวิต การปรากฏตัวของผลงานหรือกิจกรรมเหล่านี้ บ้างแสดงอย่างอิสระ เช่น การสร้างวัดจีน วัดไทย มัสยิด บ้างผสมปนเป เช่น ภายในวัดไทยก็มีรูปปั้นกวนอิมอยู่ด้วย นับเป็นปกติที่เมืองใหญ่จะมีการรับและส่งทอดศิลปวัฒนธรรม มีการสร้างและเสพเพื่อตอบสนองชุมชน ทั้งด้านการใช้สอย และการตอบสนองต่อจิตใจ จากปัญหาต่างๆ ที่มารุมเร้า ทำให้ต้องแสวงหาทางออก เพื่อความรื่นรมย์บันเทิงใจ หลังจากการพัฒนาเป็นเมือง ศิลปวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงมาก ตามรสนิยมแต่ละสมัย ตามนโยบายของผู้ในระดับชาติและท้องถิ่น

และการปรับตัวของชุมชนตามกระแสใหม่ ๆ จากการศึกษาชุมชนรอบนอกเมืองหาดใหญ่ พบว่า คนหนุ่มสาวเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น เพื่อต้องการรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้ต้องปรับยุทธวิธีการดำรงชีพ โดยการทำกิจกรรมหลายๆ อย่างพร้อมกัน (อาแว มะแส และคนอื่นๆ. 2550, 1) คนเหล่านี้เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของเมือง ซึ่งเอื้อต่อการเผยแพร่วัฒนธรรม การผสมผสานทางวัฒนธรรมเมืองกับชนบท จนดูเหมือนว่า ชานเมืองถูกดึงเข้าสู่ศูนย์กลางของเมืองมากขึ้น

ดังนั้นหากจะค้นประเด็นปัญหาวิจิตรศิลปวัฒนธรรมของเมืองค่อนข้างกว้างมาก มีเกือบทุกสาขาที่มนุษย์ใช้ในการปรับปรุงชีวิต แม้แต่การตั้งร้านสะดวกซื้อตามชานเมือง อย่างไรก็ตามในความเป็นเมืองใหญ่ ที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมต่างเดินหน้ารับกับความเปลี่ยนแปลง พบว่า มีประเด็นปัญหาและข้อคิดที่ควรวิเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางวิจิตรศิลปวัฒนธรรมในชุมชนเมืองหาดใหญ่ 4 ประเด็นหลักๆ ดังนี้

1. พหุนิยม และความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม

ชุมชนเมืองหาดใหญ่มีลักษณะสังคมพหุวัฒนธรรม (Cultural pluralism) มีการบูรณาการวิถีชีวิตที่หลากหลาย ยอมรับเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรม ความพยายามที่จะครอบงำวัฒนธรรมซึ่งกันและกันเป็นไปน้อยมาก วัฒนธรรมที่ปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัด คือ วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมจีน และวัฒนธรรมมุสลิม ในการศึกษาชุมชนพหุวัฒนธรรม สิ่งที่ต้องเรียนรู้ก่อนอื่น คือชาติพันธุ์วรรณา เป็นการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ ในทุกแง่มุมในลักษณะองค์รวม (Holistic) รวมถึงวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น ศิลปกรรม สิ่งก่อสร้าง ระบบคิด เช่น ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต จากนั้นจึงมองหาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม การศึกษาอาจพิจารณาเรื่องการปรับตัว การสังสรรค์ทางวัฒนธรรม การผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมบูรณาการทางวัฒนธรรมและความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (อมรา พงศาพิชญ์. 2545, 16)

คำว่า พหุนิยม (Plurality or Pluralism) เป็นคำศัพท์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรับกับความเป็นจริงในสังคมปัจจุบัน กล่าวคือ คงไม่มีรัฐชาติใดๆ ที่มีศิลปวัฒนธรรมแบบเดียวๆ เพราะภายในชาติมักประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายวัฒนธรรม หลากหลายภาษา ขนบธรรมเนียม มีปัญหาผลประโยชน์ และเป้าหมายที่แตกต่างกัน (ธีรยุทธ บุญมี. 2546, 6) ในอดีตผู้นำชาติ เช่น ในสมัยจอมพลแปลก พิบูลย์สงคราม พยายามสร้างรัฐชาติโดยลดความแตกต่าง

สร้างความเหมือนกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเมืองต่าง ๆ ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับผลกระทบด้วย ต่อมาแนวคิดรัฐแบบนี้ล้มเหลว และมีเหตุปัจจัยที่เปลี่ยนไป เกิดกระแสคิดใหม่ที่ให้เคารพความแตกต่าง เคารพความหลากหลายในมิติต่างๆ ของคนในชาติ ปัญหาที่เกิดจากพหุนิยมจึงมีทั้งปัญหาดังเดิม เช่น ความแตกแยกในศิลปวัฒนธรรมจีนเอง และปัญหาการปะทะสังสรรค์ระหว่างกัน เช่น การที่ศิลปวัฒนธรรมเถรวาทกลืนศิลปวัฒนธรรมแบบมหายานไว้บางส่วน

ในการเข้าใจปัญหาพหุนิยมต้องเรียนรู้และทบทวนวาทกรรม วาทกรรมส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า แต่ละศิลปวัฒนธรรมย่อมไม่เหมือนกัน มีความหลากหลายที่เรียกว่า สัมพันธนิยมทางวัฒนธรรม (Cultural relativism) แต่นักวิจัยก็ควรพิจารณาถึงทฤษฎีหลังสมัย ที่มีกระบวนการสร้างมิติใหม่ เพื่อความเข้าใจวัฒนธรรมที่เรียกว่า การสร้างค่านิยมทางวัฒนธรรม โดยมีหลักอยู่ 2 ประการคือ การวิพากษ์วิจารณ์ทางวัฒนธรรม และหลีกเลี่ยงกับดักแบบคู่ตรงข้าม (อานันท์ กาญจนพันธ์. 2548, 45) ทั้งนี้เพราะศิลปวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งหยุดนิ่ง มีสภาวะและพลวัต ดังนี้

1. ศิลปวัฒนธรรมมีสภาวะเหมือนภาพตัวแทน ที่มีความหมายซับซ้อน แต่แยกเป็นส่วนๆ อย่างกระจาย เช่น กรณีการจัดงานเทศกาลกินเจประจำปี จะพบว่ากิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น สะท้อนภาพวัฒนธรรมที่ไม่เฉพาะชาวจีนเท่านั้น มีการแห่เจ้าแม่ลักษมีซึ่งเป็นแบบฮินดู ท่ามกลางความวุ่นวายของงาน ได้เห็นคนที่ยากจนจำนวนหนึ่ง ที่แฝงร่างทั้งในคนลุยไฟ คนเชิดสิงโต และคนเข้าแถวกินอาหารฟรี

2. ศิลปวัฒนธรรมเคลื่อนไหวอย่างมีกระบวนการ และปฏิบัติการ ไม่มีผลผลิตใด กิจกรรมใดอุบัติขึ้นที่โดยไม่มีสาเหตุ ศิลปวัฒนธรรมแพร่กระจายจากน้อยไปหามาก จากธรรมดากลายเป็นสิ่งซับซ้อน หรือจากลักษณะหนึ่งกลายเป็นอีกลักษณะหนึ่ง ดังเช่น การเป็นนักร้องคาเฟ่ของมุสลิม การวิเคราะห์ปัญหานี้ต้องเริ่มจากวิถีชีวิต ความเชื่อ สิ่งเร้าเงื่อนไข ทางเลือกปฏิบัติที่เป็นไปได้ เพื่อให้เห็นองค์รวมมากกว่าถูกกล่าวหาว่าผิดศีลธรรม

3. ศิลปวัฒนธรรมมีนัยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่อาจขัดแย้งมากกว่าเห็นคุณค่าร่วมกัน สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาสำหรับสังคมพหุวัฒนธรรมคือ มีความพยายามให้คุณค่าร่วมกัน ดังเช่น การเปิดปฐมฤกษ์อาคารโรงเรียนโดยให้พระสงฆ์ อิหม่ามประกอบพิธีกรรม แต่ไม่เชิญผู้นำศาสนาอิสลามเข้ามาเตรียมแผนร่วมกัน อาจส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของชาวมุสลิมต่างฝ่ายต่างพยายามรักษาเอกลักษณ์ของตน และอาจใช้ศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องต่อรองสร้างความขัดแย้ง และเกิดขบวนการต่อต้านรัฐไทยได้

4. ศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องของการสร้างความหมาย ที่มีเงื่อนไข และมีบริบท เฉพาะ เป็นการช่วงชิงความหมายระหว่างผู้มีอำนาจและผู้ด้อยอำนาจ หลายครั้งที่ผู้บริหารท้องถิ่นจัดงานยิ่งใหญ่ เช่น เทศกาลสงกรานต์ประจำปี เพื่อตอกย้ำเมืองท่องเที่ยว แม้ศิลปวัฒนธรรมมีความหมายต่อรายได้ ขณะที่คนส่วนหนึ่งเห็นว่านี่เป็นการสร้างผลงานและคะแนนเสียง ท่ามกลางการบิดเบือนประเพณี การเบียดขับวัฒนธรรมอื่นๆ ความหวาดหวั่นในการรักษาปลอดภัย ใช้สื่อมวลชนประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวด้วยการสัมภาษณ์ผู้จัดงาน ซึ่งเท่ากับเป็นการโฆษณาผลงานของตนเองด้วย ดังนั้นให้ตระหนักว่าศิลปวัฒนธรรมไม่มีความหมายตายตัว ไม่ใช่แก่นสารแท้จริง และไม่สามารถดำรงได้ด้วยตนเอง

ความเข้าใจความหลากหลายศิลปวัฒนธรรมยังรวมถึงการเรียนรู้ในมิติอื่นๆ เช่น ประเภทวัฒนธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมชาติพันธุ์ วัฒนธรรมชายขอบ แต่กระนั้นก็ดีเป็นหน้าที่ของนักวิจัยที่ต้องเลือกวิธีวิทยาอย่างเหมาะสม พร้อมใส่ใจกับคุณธรรม หรือจริยธรรม กล่าวคือ ไม่ก้าวร้าวสิทธิ กดขี่ หรือดูหมิ่นดูแคลนคนต่างวัฒนธรรม เช่น นักวิจัยเสนอแนะให้เลิกพิธีลุยไฟ ซึ่งก็เท่ากับทำลายความศรัทธา หรือการไปจับมือถือแขนหญิงมุสลิมเพื่อสร้างความเป็นกันเองก่อนสัมภาษณ์ หรืออ้างอำนาจความรู้ความเป็นนักวิชาการ เพื่อสร้างความชอบธรรมในการหาข้อมูลจากผู้ด้อยโอกาส การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ รวมถึงการตีความประเมินค่า จะต้องพิจารณาศิลปวัฒนธรรมนั้นสัมพันธ์กับค่านิยมของกลุ่มคนนั้นเป็นอย่างไร ผู้วิจัยไม่ควรตัดสินว่าศิลปวัฒนธรรมของวัฒนธรรมหนึ่งดีกว่าอีกวัฒนธรรมหนึ่ง

2. มิติของเวลา

การหวนหาอดีตไม่ใช่แนวคิดเพื่อมอมเมา แต่เป็นการใส่ใจในประวัติศาสตร์ของตน เหมือนต้นไม้ยังรากก่อนเจริญเติบโต เพื่อค้นหาคุณค่าต่างๆ อันบูรณาการอยู่ในวิถีชุมชน แล้วนำมาปรับปรุงหรือประยุกต์เพื่อสืบทอดคุณค่านั้นอย่างเหมาะสม กับสภาพปัจจุบันที่ต่างจากอดีต อีกทั้งช่วยสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของศิลปวัฒนธรรม ดังที่ศาสตราจารย์ เจตนา นาควัชระ (2549, 14) ให้ความเห็นว่า ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่นำมาถนอมแล้ว อาจเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดงานสร้างสรรค์ที่ทรงคุณค่า นอกเหนือจากขอบเขตวัฒนธรรมใด วัฒนธรรมหนึ่งก็ได้

ช่วงอดีตของเมืองหาดใหญ่มีศิลปวัฒนธรรมอันเป็นจารีตสูงมาก มีเพลงบอก
หนังตะลุง แห่พระทางน้ำ จนต่อมาได้รับอิทธิพลจากตะวันตก อันเป็นยุคทันสมัยจากความ
ก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม และการเติบโตของเศรษฐกิจทุนนิยม มีการสร้างระบบทุนนิยม
ซึ่งเมืองหาดใหญ่ก็ได้เผชิญมาแล้ว ทั้งร่องรอยผ่านสังคม การเมืองและวัฒนธรรม ผลผลิต
เช่นนี้ยังคงปรากฏถึงปัจจุบัน ดังเช่น ดึกแถวพาณิชย์แบบชิโน-ปอร์ตูกิสจนถึงแบบสากล
ศิลปวัฒนธรรมสมัยใหม่นี้ขยายตัวสูงมากแต่ถูกจำกัดด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารจนถึงยุคหลัง
สมัยใหม่อย่างในปัจจุบันที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศส่งผลให้โลกแคบลงผันแปร
ตามกระแสโลกาภิวัตน์ ชีวิตคนเกี่ยวข้องหรือยึดโยงเรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น เช่น
เรื่องความดีงาม ความศรัทธา ความสุนทรีย์แห่งประจำวัน เอกลักษณ์ของคนในยุคหลัง
สมัยใหม่ เป็นเรื่องของการกำหนดขึ้นมาใหม่ ตามที่ตนเองต้องการมากกว่าเป็นฝ่ายบงการ
จากจารีตประเพณี ทั้งนี้เพราะเอกลักษณ์แห่งคนมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ท่ามกลาง
สภาพการณ์สังคมที่เปลี่ยนไปเรื่อยๆ จากมิติกาลเวลาเช่นนี้ ช่วยให้เห็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. พัฒนาการของศิลปวัฒนธรรม ที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงศิลปวัฒนธรรม
ในช่วงเวลาต่างๆ หาดใหญ่ก่อนชาวจีนอพยพมีจารีตประเพณีแบบชาวบ้าน นับถือพุทธศาสนา
เทพ เทวดา หรือผีบรรพบุรุษ มีการสร้างหลาหวดทองเป็นศูนย์รวมของชาวบ้าน การเข้ามา
ของชาวจีนจำนวนมากได้เปลี่ยนวิถีชีวิต มีชุมชนใหม่ที่ถือชาวจีนเป็นศูนย์กลาง ชาวบ้าน
รู้จักจิว รู้จักเซดสิงโต ขณะที่มุสลิมที่กับสไตร์ของศาลเจ้าหรือวัดจีน ในสมัยรัชกาลที่ 6
เคยมองเห็นว่าชาวจีนเป็นยิวแห่งบูรพาทิศ มีการประกาศรัฐนิยม ซึ่งเป็นนโยบายชาตินิยม
ที่กีดกัน และขัดขวางโอกาสในการทำธุรกิจ รวมถึงศิลปวัฒนธรรมของชาวต่างชาติ ชาวจีน
ในหาดใหญ่ก็ได้รับผลกระทบด้วย (ศุภการ สิริไพศาล. 2550, 1) หลังรับอิทธิพลความทันสมัย
จากตะวันตก โดยเฉพาะหลังช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา หาดใหญ่รับเอาแนวทาง
การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่มุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมและการค้าเป็นหลัก กระแสทุนนิยม
ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยม โลกทัศน์ และความศรัทธาของผู้คน ปัจจุบันเมื่อสังคม
เปลี่ยนเป็นหลังสมัยใหม่ที่รับเอากระแสโลกาภิวัตน์ด้วยแล้ว ทำให้โลกดูกระชับทั้งพื้นที่และ
เวลา เกิดภาวะไร้พรมแดน ชนบต่างๆ ที่เป็นของท้องถิ่นถอยร่นออกไป โดยมีพฤติกรรมระดับ
สากลเข้ามาแทนที่ ดังเช่น วัยรุ่นในหาดใหญ่หันมาชื่นชอบเพลงเกาหลี กินอาหารจานด่วน
และเสพลิงบันเทิงร่วมกันทั่วโลก มีวิธีแก้เคล็ดฮวงจุ้ยด้วยวิธีการแปลกใหม่ตามประเทศจีน
จะเห็นว่าประเด็นเรื่องพัฒนาการที่กล่าวข้างต้น อาจพิจารณาได้ 2 แนว คือ พัฒนาการ

ที่มองศิลปวัฒนธรรมเป็นฐานศึกษาโดยตรง เช่น กรณีตลาดน้ำ ศึกษาภูมิหลังว่ามีจริงในอดีต ไม่ใช่วาทกรรมของผู้บริหารเพื่อสร้างความชอบธรรมสร้างตลาดย้อนยุค และพัฒนาการที่มองผ่านศิลปวัฒนธรรมแต่ละช่วง เช่น ช่วงการสร้างรัฐชาติของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เพื่อตีความหมายเชิงโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความเชื่อขณะนั้น

2. อิทธิพลที่ได้รับ การเปลี่ยนแปลงศิลปวัฒนธรรมที่เกิดหลายครั้ง พอจะคาดคะเนถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบที่ส่งผลได้หลายประการ นอกจากระบบทุนนิยม บริโภคนิยม ตามกระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าวแล้วยังต้องพิจารณาถึงอิทธิพลที่แอบแฝงด้วยวิธีคิดที่ซับซ้อนเพื่อทำความเข้าใจ ความเคลื่อนไหวของชุมชนแต่ละช่วงสมัย หาดใหญ่ปัจจุบันต่างจากอดีตเรื่องหนึ่ง (เท่าที่ผู้เขียนสังเกต) คือ มีสิ่งผิดกฎหมายขายเกลื่อนเมือง หากดูปัจจัยที่ส่งผลคงไม่ใช่ความนิยมของราคาถูกหรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเท่านั้นแต่ยังมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อำนาจของเจ้าของตลาด อำนาจของเทศบาล ยิ่งกว่านั้นยังมีอำนาจมาเพียซับซ้อนทับอำนาจราชการอีกต่อหนึ่ง ที่น่าสังเกตนายทุนเป็นชาวจีน แต่คนขายเป็นมุสลิม ปัญหาอยู่ที่ว่าอะไรมีอิทธิพลต่อการร่วมจำหน่ายของมุสลิม เป็นเพราะสื่อสารกันได้ หรือการข้ามพรมแดนได้ง่าย ด้วยอัตลักษณ์ของความเป็นมลายู ดังเช่นมีกลุ่มวัยรุ่นมุสลิมจำนวนหนึ่งขายซีดีผิดกฎหมาย การศึกษาอิทธิพลที่ทำให้เปลี่ยนแปลงทางลบ ควรให้ความสำคัญกับการศึกษาปัญหาของคนเหล่านี้ และแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาด้วย

การศึกษาอิทธิพลด้วยมิติของเวลา ในพหุวัฒนธรรมยังช่วยสะท้อนถึงการปะทะสังสรรค์ การรับอิทธิพลร่วม เช่น นโยบายเปิดเสรีทางการค้า ทำให้ชาติต่างๆ หลั่งไหลเข้ามาศิลปวัฒนธรรมในหาดใหญ่ ไม่เพียงรับจากอิทธิพลภายใน แต่มีอิทธิพลจากปิ่นัง สิงคโปร์ และรัฐชายแดนมาเลเซีย แนวคิดการศึกษาปัญหาศิลปวัฒนธรรม ด้วยการหวนหามิติเวลาก็เพื่อมองหาผลกระทบ อันเป็นลูกโซ่โยงใยจากอดีต ดังนั้นแนวทางที่ต้องพิจารณาประกอบด้วยก็คือ บริบทหรือความสัมพันธ์ทางสังคมจากเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมในอดีต สภาวะความสัมพันธ์ทางสังคมจากการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่อาจเป็นได้ทั้งระยะสั้นและระยะยาว หรือเป็นเพียงปรากฏการณ์และการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง (อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2544, 51-53)

3. ความยั่งยืน การศึกษาเรื่องราวอดีต จากอิทธิพลต่างๆ อย่างน้อยช่วยให้เห็นทิศทางของการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน กล่าวคือ รู้และไม่ทำลายจารีตหรือรากฐานเดิมของท้องถิ่น การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นเป็นไปเพื่อปรับลดพฤติกรรมการบริโภคทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ไปสู่การรักษาความสมดุลในระดับชุมชน หากพัฒนาด้านหนึ่งด้านใด

มากเกินไป ทำให้เสียความสมดุลของธรรมชาติและสังคม ทั้งนี้ย่อมส่งผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและหน้าที่ของระบบเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมด้วย (อนุรักษ์ ปัญญานูวัฒน์. 2548, 10) หาดใหญ่ในช่วงฟองสบู่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย มีสิ่งก่อสร้างผุดขึ้นมากมาย มีการแข่งขันการลงทุนสูง โดยลืมนึกถึงผลกระทบจากวัฒนธรรมอื่นๆ มีการสร้างศูนย์การค้าใกล้มัสยิด วัดที่เคยสงบเงียบต้องเผชิญกับกระแสวัตถุนิยม สร้างอารามวัดดึงดูดนักท่องเที่ยว จนกระทั่งเกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมรอบข้าง แต่เดิมผู้บริหารเมืองพยายามดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้เห็นถึงความเป็นเมืองทันสมัย ฉะนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวจะเน้นที่การช้อปปิ้ง การท่องเที่ยวยามราตรี แต่ปัจจุบันเปลี่ยนทิศทางเป็นการรื้อฟื้นขนบธรรมเนียมท้องถิ่นมาเป็นจุดขาย นำความหลากหลายทางชีวภาพของสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือเรียกร้องความสนใจ และตัวอย่างของความสมานฉันท์ท่ามกลางวิกฤติการณ์ปัญหาชายแดนใต้

ศิลปวัฒนธรรมของมุสลิมเมืองหาดใหญ่ในช่วงแรกๆ มีความเข้มแข็ง ชุมชนมีอุดมคติสูง ผู้นำศาสนามีคุณธรรมในการควบคุมความประพฤติปฏิบัติ แต่ช่วงเวลาต่อมา มีการขยายตัวของเมืองสูง มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการค้า และสินทรัพย์ในแผ่นดินสูง ผู้บริหารเมืองไม่สามารถสร้างดุลยภาพระหว่างการใช้อำนาจธรรม กับอำนาจทางโลก และโน้มเอียงไปกับอำนาจทางโลกทำให้การปฏิบัติไม่เป็นธรรมต่อประชาชน สิ่งที่ได้จากประเด็นนี้คือหาแนวทางฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนา หรือพระกับประชาชน ปลุกฝังความเชื่อที่ถูกต้องดังที่ศาสตราจารย์ปรีชา ช่างขวัญยืน (2550, 7) ให้ความเห็นว่า การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ที่มองรอบด้านนี้ ช่วยให้เห็นความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเดียวกัน และกลุ่มที่ขัดแย้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลปฐมภูมิ อาจต้องใช้วิธีซักถาม และเข้าร่วมกิจกรรมกับคนในท้องถิ่น

3. การอนุรักษ์กับการพัฒนา

ท่ามกลางปัญหามากมายในสังคมเมือง อันเนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์และการดำรงชีพแบบบริโภคนิยม ได้สร้างปัญหาที่เรียกว่า วิกฤติทางวัฒนธรรม การเข้าถึงของระบบทุนนิยม สร้างความเลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท ภาคธุรกิจกับเกษตรกรรม ที่นารอบเมืองทิ้งร้างเพราะขายให้นายทุน ชนบทถูกคุกคามด้วยวิถีคนเมือง ส่งผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ผู้บริหารเมือง นายทุนมักทำอะไรด้วยผลประโยชน์ตนเอง ขาดความ

รับผิดชอบต่อชุมชน แม้แต่คนในชุมชนเอง เช่น กำนัน นายก อบต. บางครั้งก็ใช้อำนาจ ความรุนแรงให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ เช่น ขยายมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ บางครั้งมุ่งแต่สร้างมูลค่าลืมหูลืมตาถึงคุณค่า วิถีวัฒนธรรมถูกปล่อยปละละเลยมานาน ให้ความสำคัญกับปัจเจกมากกว่าศักดิ์ศรีความเป็นคน สังคมใหม่จึงเต็มไปด้วยความขัดแย้ง

รอบเมืองหาดใหญ่มีชุมชนที่ถูกบ่มเพาะภูมิปัญญามากมาย มีแหล่งผลิตศิลปหัตถกรรม เช่น หัตถกรรมมิด หัตถกรรมเครื่องดินเผา มีความรู้ในการจัดการตนเอง คนมุสลิมทำคลอด ด้วยวิธีพื้นบ้าน คนไทยปกป้องสวนยางด้วยหลักอหิงสา คนใต้แต่เดิมนิยมเวทย์มนต์คาถา จึงเชื่อมั่นในตนเองสูง เชื่อว่าจะเอาชนะธรรมชาติและความคุ้มครองชาติได้ จึงใฝ่ใจและยอมรับ พลังอำนาจพิเศษว่ามีจริง (อมรา ศรีสุชาติ. 2544, 210) โครงสร้างวัฒนธรรมนี้เปลี่ยนแปลง เมื่อมีการปะทะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนสินทรัพย์กับชุมชนเมือง แต่บางชุมชนซ่อนเร้นไม่ติดต่อ แลกเปลี่ยนด้วย พอใจในวิถีชีวิตดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลง จึงยังคงสืบภูมิปัญญาไว้ได้ แต่บาง ชุมชนพบปะสังสรรค์ ยอมรับวัฒนธรรมใหม่ๆ เช่น คนไทยยอมรับตำหรับยาสมุนไพรจีน การกราบไหว้เทพเจ้าจีนอยู่ในวิถีชีวิตทัศนคติทางด้านที่เกิดจากวิถีดั้งเดิมและการหล่อหลอม ระหว่างวัฒนธรรมไทย จีน มุสลิม จะสืบทอดต่อไปได้ยาก หากเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงทำให้มีการนำเอาภูมิปัญญาไปใช้ ทั้งๆ ที่ชุมชนคิดว่าภูมิปัญญาเกี่ยวข้องกับ ความหลากหลายชีวภาพ เป็นสมบัติท้องถิ่น การรับเอาวัฒนธรรมสากล ผ่านเทคโนโลยี สารสนเทศ และการเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ๆ ได้ทำให้ศิลปวัฒนธรรม และจิตวิญญาณในการ เสพสร้างถูกครอบงำ และหลงลืมด้วยความต้องการพัฒนาวัตถุ ปัญหาเหล่านี้จึงต้องสร้างความตระหนักรู้ด้วยการเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์

การอนุรักษ์มีความหมายถึงการรักษาไว้ให้คงเดิมกล่าวคือ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลง ตามยุคสมัย ก็ควรให้สิ่งที่สืบทอดมาอยู่อย่างเดิม รักษาสภาพไว้ หากปรากฏพบอยู่ก็ไม่ควร เดิมแต่ให้เสียแบบแผน หากเดิมแต่ควรรู้ว่าเก่าหรือใหม่ การอนุรักษ์เป็นเรื่องละเอียดอ่อน มีนัยทั้งสิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรม และนามธรรม ในหาดใหญ่สิ่งที่ควรอนุรักษ์ต้องรักษาไว้ ซึ่งเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมรูปธรรมต่างๆ เช่น โนราห์ นิทานปรัมปราของไทย จั้ว ดึกแถวจีน ดนตรีกเต็กของคนจีน งานสลักไม้คัมภีร์ของชาวมุสลิม ความเชื่อต่อวิญญาณของบรรพบุรุษ ตัวอย่างเหล่านี้บางครั้งสะท้อนถึงภูมิปัญญาที่ใช้เป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของชุมชน แสดงออกถึงความสุนทรีย์ รสนิยม สร้างสรรค์ เรียนรู้และถ่ายทอด กล่าวคือได้ซ่อนนัย ความเชื่อมโยงของระบบคุณค่า ภูมิปัญญา และอุดมการณ์อำนาจไว้ด้วยกัน แนวทางศึกษา

ปัญหาเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอย่างน้อยต้องเข้าใจองค์ประกอบ 3 ประการคือ ความคิด และการให้ความหมาย ระบบคิด และกระบวนการคิด

1. ความคิดและการให้ความหมาย พึงสังวรณว่าคำต่างๆ ที่เรียกไม่ได้มีความหมายในตัวเอง แต่มนุษย์กำหนดขึ้น และอาจกำหนดขึ้นจากรัฐ เพื่อสร้างคุณค่าให้กับสิ่งนั้น เช่น เรียกศิลปะที่สร้างนอกเหนือกรุงเทพฯ ว่า ศิลปะพื้นบ้านบ้าง ศิลปะท้องถิ่นบ้าง ศิลปะชายขอบบ้าง การเรียกแตกต่างเพื่อให้เห็นว่ากรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางอำนาจ เป็นนครหลวง โดยมีนายถึงชนชั้นและศักดิ์ศรีด้วย ดังนั้นศิลปะในหาดใหญ่ย่อมถูกเรียกว่าชายขอบในทำนองเดียวกันถ้าเมืองหาดใหญ่เป็นศูนย์กลาง ศิลปะในกรุงเทพฯ ก็ต้องเรียกว่าชายขอบเช่นกัน จะเรียกอย่างไร ชายขอบของใคร ก็ล้วนมีคุณค่าและควรอนุรักษ์ ความหมายหรือความรู้ต่างๆ ที่มนุษย์ยอมรับว่าจริงนั้น ไม่ได้ดำรงอยู่ในธรรมชาติหรือสังคม แต่ล้วนเกิดจากจินตนาการ หรือการสร้างมโนภาพในช่วงเวลาหนึ่งๆ

2. ระบบคิดในศิลปวัฒนธรรมมองได้หลายทาง ทางหนึ่งคือ ความคิดที่ยึดตนเป็นศูนย์กลางอำนาจ และถือตนว่าอยู่ในเมืองที่พัฒนาแล้ว จึงเรียกคนนอกพื้นที่อื่นว่า คนบ้านนอก บ้าง คนลาวบ้าง คนป่าบ้าง โครงสร้างการบริหารประเทศ ยึดกรุงเทพฯ เป็นเมืองหลัก ต้องพัฒนาต่างจังหวัดให้เจริญตามกรุงเทพฯ และหยิบบิ้นความทันสมัย สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อชุมชนคนบางจังหวัดไม่ต้องการความเจริญแบบเมืองหลวงมีความพอใจในชีวิตและศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม เมืองหาดใหญ่ยังถูกมองว่าเป็นบ้านนอก จึงมองข้ามศิลปวัฒนธรรมว่าด้อยกว่าเมืองหลวง

3. กระบวนการคิดทางศิลปวัฒนธรรมมักแสดงผลออกมาด้วยมิติของความเคลื่อนไหว และพฤติกรรม อันได้แก่ ความเคลื่อนไหวเพื่อการเรียนรู้ สืบสาน และพัฒนาผลิตใหม่ เช่น ช่างจีนเรียนรู้วิธีประดิษฐ์กังเต้จากบรรพบุรุษและคิดสร้างโคมไฟกระดาษตกแต่งสเปา เป็นอุตสาหกรรมครัวเรือน การศึกษากระบวนการคิดจะทำให้เห็นถึงความเชื่อ การปรับตัวของชุมชนซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกัน ขณะที่โลกเปลี่ยนแปลงช่างต้องคิดค้นและแสวงหาทิศทางใหม่ๆ เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมที่แตกต่าง และการเคารพเกียรติภูมิของวัฒนธรรมอื่น

การอนุรักษ์กับการพัฒนาส่วนใหญ่จะมองเป็นคู่ตรงข้าม ความจริงแล้วการพัฒนา ก็คือวาทกรรมอย่างหนึ่ง ที่ถูกสร้างขึ้นโดยรัฐ การพัฒนาหมายถึงการสร้างความสำเร็จแต่ก็ปรากฏว่า ยิ่งพัฒนามากเท่าไรสังคมยิ่งเสื่อมลง ดังที่ปรีชา ช่างขวัญยืน (2550, 9) ให้ความเห็นว่า การอนุรักษ์และการพัฒนาเหมือนเป็นความบ้าแต่ละด้าน อย่างไรก็ตามการอนุรักษ์

เพื่อพัฒนาหรือพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ทั้งนี้เพราะไม่ว่าชุมชนใดๆ จะมีรากเดิมของท้องถิ่นที่ให้อุดมธรรมนั้นเกิดและเติบโต การอนุรักษ์เพื่อเป็นรากของการพัฒนา และการพัฒนามรดกที่มั่นคงซึ่งอนุรักษ์ไว้นั้น ต้องเร่งรักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เหลืออยู่ และพัฒนาอย่างมีสติ ต้องใช้วิชาการให้เป็นประโยชน์เพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนานั้นคือ ต้องทำวิจัย โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม

การพัฒนาศิลปวัฒนธรรมตามกระแสหลัก ตั้งอยู่บนฐาน 2 ประการ คือ อุดมการณ์ของทุนนิยม และอุดมการณ์ของชาติ อุดมการณ์ทุนนิยม ดังเช่น ความชอบธรรมในการให้เงินสนับสนุน การลงทุนสร้างห้างสรรพสินค้า การส่งเสริมสินค้า OTOP ของเอกชน เพื่อหวังผลประโยชน์แอบแฝง ส่วนอุดมการณ์ของรัฐมักเกี่ยวข้องกับอำนาจ เช่น การบั่นทอนภูมิปัญญาศิลปะของชุมชนผ่านระบบการศึกษา การครอบงำหรือยึดมาตรฐานที่นิยมในภาคกลางเป็นหลัก สร้างรัฐชาติโดยยึดศิลปะราชสำนัก ทอดทิ้งศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาหลายประการ คือ ชาวบ้านไม่สามารถเลือกรูปแบบพัฒนาตนเอง ไร้อำนาจการตัดสินใจ มีวิธีคิดที่วางอยู่บนผลประโยชน์ตนเป็นหลัก ขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ไม่สนใจทำกิจกรรม เพื่อลดปัญหาร่วมกัน ดังนั้นแนววิจัยให้เกิดการพัฒนา จะต้องผลักดันให้เกิดสิ่งเหล่านี้

1. การเสริมสร้างพื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรม เปิดโอกาสให้ชุมชน พัฒนาพื้นที่ทางศิลปวัฒนธรรมของตนอย่างเนื่อง และใช้เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพ เช่น การส่งเสริมการทำหัตถกรรมมีดของชาวบ้านน้ำน้อย การทำขนมไหว้พระจันทร์ของชุมชนจีนแสงจันทร์ เป็นต้น

2. เสริมสร้างประชาสังคม ดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ร่วมวางกฎเกณฑ์และกติกาสังคม การจัดเทศกาลต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อคนต่างวัฒนธรรมควรเปิดรับฟังความคิดเห็นเพื่อความเสมอภาคในสังคม สร้างพื้นฐานการพัฒนาชีวิตแบบมีส่วนร่วม ดังเช่นความร่วมมือร่วมใจของชาวคลองแหทั้งไทยพุทธและมุสลิมในการสร้างตลาดน้ำและตลาดบก

3. การสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรชุมชน องค์กรชุมชน เช่น อบต. หอศิลป์ชุมชนชมรมต่างๆ ต้องสร้างความเข้มแข็ง เพื่อเป็นพลังส่งเสริมในการอนุรักษ์และพัฒนา มรดกศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งสามารถปกป้องสิทธิของประชาชนผู้เป็นเจ้าของ ดังเช่น การต่อต้านการสร้างโรงงานยางพาราใกล้วัดซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

4. การเคารพสิทธิความแตกต่างหลากหลายของพหุวัฒนธรรม สร้างหลักประกัน

ให้คนต่างวัฒนธรรมอยู่อย่างสันติ ยอมรับศิลปวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน มีความเสมอภาพในการแสดงออก สร้างสรรค์อย่างเป็นธรรม ด้วยทุนวัฒนธรรมของตนเอง

4. การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

เมืองหาดใหญ่มีค่านิยมทางการบริโภคสูงมากผลิตผลของการพัฒนาที่ผ่านมาทำให้ติดกับดักทางวัตถุ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสื่อสารทำให้คนหลังไหลอยากได้อะไรมีมากขึ้นสร้างความฟุ้งเฟ้อเกินสิ่งจำเป็น ถลากับกับวัตถุที่มีคุณค่าเทียมมากกว่าคุณค่าแท้ ดังเช่นการเปลี่ยนโทรศัพท์มือถือ การชมภาพยนตร์บ่อยครั้ง ซื้อเสื้อผ้ามากมายเปลี่ยนหลายครั้งตามแฟชั่น โดยลืมนึกว่าเสื้อผ้าเป็นเพียงสิ่งห่อหุ้มร่างกายให้อบอุ่น การซื้อเสื้อผ้าจำนวนมากต้องสร้างหนี้กลายเป็นคนมีทุกข์ ผิดหวังหรือการเปลี่ยนรถปีละคันตามรุ่นที่ออกใหม่ ลืมความเป็นตัวของตัวเอง เหล่านี้ได้สร้างปัญหากระทบต่อคนส่วนใหญ่ จึงควรพิจารณาหาแนวทางทำอย่างไรให้คนลดความฟุ้งเฟ้อการบริโภค

กระแสหนึ่งอันเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน คือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy) ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้กล่าวถึงกระบวนการอย่างไรที่จะมีชีวิตอย่างพอประมาณ ไม่อยู่ในความฟุ้งเฟ้อ และความประมาท มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดี แต่ไม่ใช่อดอยากขาดแคลน เป็นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน มั่นคง และมีคุณธรรม กล่าวคือมีหลักปรัชญาที่ยึดทางสายกลาง (เสรี พงศ์พิศ. 2547, 138) วิฤตปัญหานี้เกิดจากการพัฒนาที่ขาดปัญญา ขาดการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เป็นการพัฒนาแบบแยกส่วนไม่คำนึงถึงคนทุนทางวัฒนธรรมเช่น ต้นทุนทางทรัพยากรที่เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ การล่มสลายทางเศรษฐกิจที่ผ่านมา เป็นผลจากการปกครองที่รวมศูนย์อำนาจ คอรัปชั่นสูง ระบบการศึกษาอ่อนแอ สังคมอ่อนแอ ขาดความเป็นประชาสังคม ดังนั้นพลังของเศรษฐกิจพอเพียงน่าจะอยู่ที่กระตุ้นให้เปลี่ยนวิธีคิด มาเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับฐานรากหรือชุมชน (อภิชัย พันธเสน และคนอื่นๆ. 2550, 62-65) แนววิจัยศิลปวัฒนธรรมที่ช่วยเพิ่มความเข้มแข็งให้กับฐานราก ดังเช่น การศึกษาหัตถกรรมมีดของชาวน่าน้อย เพื่อฟื้นฟูมรดกท้องถิ่นให้นิยมนอยู่ในชุมชนไม่ต้องซื้อหาจากภายนอก หรือการนำภูมิปัญญาดั้งเดิมหรือศิลปะชาวบ้านมาสร้างให้เกิดมูลค่า เพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน

การตั้งคำถาม และวัตถุประสงค์ของการศึกษา

เมื่อปัญหาวิจัยได้รับการวิเคราะห์อย่างถ่องแท้แล้ว จะทำให้เห็นทิศทางที่จะแสวงหาทางออกของปัญหานั้นคือการแสวงหาคำตอบ ดังนั้นผลสรุปสุดท้ายของปัญหาวิจัยควรอยู่ในรูปคำถาม โดยพยายามตอบคำถามให้ได้ว่า ในการทำวิจัยเรื่องนี้เราต้องการรู้หรือทำความเข้าใจอะไรบ้าง มีสิ่งใดที่ยังไม่มีใครรู้แต่เราอยากรู้ ในการวิจัยนี้เราพยายามตอบคำถามอะไรบ้าง และคำถามนี้เกี่ยวข้องกันอย่างไร (ชาย โพธิสิตา. 2552,109) คำถามยังต้องแสดงความเกี่ยวข้องกับตัวแปร หรือปรากฏการณ์ในการวิจัย หากวิเคราะห์ปัญหาศิลปวัฒนธรรมในชุมชนขนาดใหญ่สามารถตั้งคำถามได้จากประเด็นปัญหาด้านพหุนิยมหรือความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม ประเด็นปัญหาจากมิติของเวลา ที่ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งแง่พัฒนาการ อิทธิพลที่ได้รับ หรือความสมดุลและการพัฒนาที่ยั่งยืน ประเด็นปัญหาจากการอนุรักษ์และพัฒนา และประเด็นปัญหาจากการขับเคลื่อนให้เกิดเศรษฐกิจพอเพียง

จากคำถามสามารถแยกตั้งเป็นวัตถุประสงค์ เพื่อบอกเป้าหมายของการวิจัยที่สอดคล้องกับปัญหา ยกตัวอย่างเช่น ประเด็นปัญหาพหุนิยม อาจตั้งคำถามว่าพิธีกรรมกินเจของชาวจีนมีปฏิสัมพันธ์กับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาอย่างไร การตั้งวัตถุประสงค์ควรเขียนทำนองว่า เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกินเจของชาวจีนกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาจะเห็นว่า วัตถุประสงค์เขียนในรูปประโยคบอกเล่า แต่ปัญหาวิจัยเขียนในรูปประโยคคำถาม

การสร้างกรอบความคิด และวิธีการศึกษา

การสร้างกรอบคิดเพื่อการศึกษาวิจัย จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยรวบรวมโน้ตค้นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีทิศทางไปหาคำตอบ กรอบคิดจึงยังไม่ใช่ข้อสรุปแต่เป็นแนวทางเสาะหาข้อมูล เพื่อให้สะดวกต่อการวิจัย การจะหาแนวทางกำหนดองค์ประกอบของกรอบคิด นักวิจัยควรทำความเข้าใจกับเป้าหมายของการวิจัยเสียก่อน และมองปัญหาอย่างองค์รวม หลากหลายวิธีคิด แล้วค้นหาทฤษฎีสนับสนุน เมื่อพูดถึงทฤษฎีอาจดูเป็นเรื่องยาก แต่จริงๆ แล้วไม่ใช่ในได้นอกจากผลผลิตของกระบวนการคิด สำหรับการจัดการเรื่องที่เป็นนามธรรม โดยกำหนดความสัมพันธ์อย่างมีเหตุผลให้กับสิ่งนามธรรมนั้นๆ อาจเป็นคำอธิบาย คำจำกัดความ อาจเป็นได้ทุกรูปแบบ (ชาย โพธิสิตา. 2552, 122) กรอบคิดที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ควรใช้ทั้งทฤษฎีสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์สนับสนุน เพื่อแสดงมิติด้านความรู้สึคนึกคิด ทั้งที่แสดงออกและไม่ได้แสดงออก เน้นให้เห็นชีวิตด้านในของมนุษย์ เช่น คุณค่า อารมณ์ และ

นามธรรมอื่นๆ (ความดี ความงาม ความรู้สึก) ขณะเดียวกันก็แสดงมิติด้านพฤติกรรมมนุษย์ ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม และมีผลผลิตออกมา

การวางแผนวิธีวิทยาศึกษาชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม เมื่อแรกเริ่มจากการปรับทฤษฎี ให้แสดงนัยมิติที่เกี่ยวข้องกับแง่มุมการศึกษาแล้ว สิ่งที่ต้องวางแผนต่อไปคือ หาวิธีการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลกับประชากรที่ศึกษา การเลือกพื้นที่หรือประชากร หรือเทคนิคการเก็บ ข้อมูลเท่านั้น หากต้องพิจารณาถึงความแตกต่างกลุ่มประชากร ซึ่งไม่ใช่ตามกลุ่มคนไทย คนจีน หรือมุสลิมเท่านั้น ยังรวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจชาติพันธุ์ตามการแสดงอัตลักษณ์ ไม่ควรมองเพียงหน่วยกายภาพหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นความสัมพันธ์ที่หลากหลาย กล่าวคือให้เสาะหาข้อมูล ตรวจสอบร่วมกันตีความจากหลายฝ่าย เพื่อสร้างวาทกรรมในมุมมอง ที่ขัดแย้งให้เข้าใจตรงกัน

การรวบรวมและการประมวลข้อมูลจะใช้เชิงปริมาณหรือคุณภาพขึ้นอยู่กับหน่วย วิเคราะห์ หากเป็นหน่วยตายตัวก็ใช้เชิงปริมาณได้ แต่ถ้าคลุมเครือต้องใช้เชิงคุณภาพเพื่อ สะท้อนถึงทัศนะ นักวิจัยจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนให้มากที่สุด ร่วมสังเกตการณ์และ สัมภาษณ์เจาะลึก ขั้นตอนที่ยากที่สุดในงานวิจัยคือ ความพยายามเอาส่วนต่างๆ ของกรอบคิด ที่กระจัดกระจายออกมาโยง หาความสัมพันธ์อีกครั้งหนึ่งอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ต้องตรวจสอบ ความถูกต้องและความน่าเชื่อถือเช่นกัน อย่างไรก็ตามความสมบูรณ์นี้ก็ขึ้นกับเงื่อนไขอีก หลายประการ เช่น เก็บข้อมูลยาก กรณีศึกษาอาชีพผิวดกกฎหมาย สินค้าหนีภาษีหรือข้อมูล ที่อ่อนไหวต่อความรู้สึก เช่น ความเชื่อของหญิงโสเภณีต่อปลัดขิก เป็นต้น ที่ต้องเน้นมากใน ปัจจุบันคือเงื่อนไขทางจริยธรรม กล่าวคือในการลงพื้นที่ ผู้วิจัยพิจารณาถึงโครงสร้างสังคม อำนาจ สิทธิของผู้ให้ข้อมูลด้วยหรือไม่ ดังนี้

1. โครงสร้างสังคม หมายถึง การจัดระเบียบของสังคมในรูปแบบต่างๆ ซึ่งรวมถึง การจัดสรรอำนาจระหว่างกลุ่มด้วย สังคมเมืองในหาดใหญ่คล้ายสังคมเมืองทั่วไปที่มีความเป็น ปัจเจกชนสูง ยิ่งเมื่อเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ยิ่งไม่ค่อยถือสิ่งใดเป็นพันธะ ที่ต้องรักษาวิถีทาง ของตนอย่างเคร่งครัด ไม่สามารถร่วมมือดำเนินกิจกรรมเท่าที่ควร ความเป็นเมืองเศรษฐกิจ เอื้อให้คนยุ่งเรื่องปากท้อง หาเลี้ยงชีพอย่างเร่งด่วนมากกว่าจะให้ข้อมูล การเก็บข้อมูลจึงต้อง เข้าใจวิถีชีวิตคนเมืองด้วย ซึ่งอาจแตกต่างจากสังคมเดี่ยวและคนชนบท

2. อำนาจ ในที่นี้หมายถึงการมองอำนาจในแง่มุมความสัมพันธ์ทางสังคม เป็น ภาวะที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ขัดแย้งกันของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยเฉพาะการบังคับครอบงำ

และการตกเบี่ยงล่างของแต่ละชนชั้น การขอความร่วมมือจากผู้ถูกศึกษา บางครั้งเป็นเรื่องอำนาจ หากนักวิจัยแสดงมาตของนักวิชาการยอมเป็นที่เกรงอกเกรงใจได้มากกว่า ลองเปรียบเทียบหากคนชั้นล่างเช่นคนขับมอเตอร์ไซด์รับจ้างมาขอข้อมูลจากนักวิชาการจะได้รับความร่วมมือหรือไม่ อำนาจความรู้อาจทำให้มองคนอื่น ๆ อย่างดูหมิ่นดูแคลนด้วยสติปัญญา

3. สิทธิ ในที่นี้หมายถึงหลักศีลธรรมที่ให้เสรีภาพ ในการดำรงชีวิตแก่มนุษย์ ตามระบอบประชาธิปไตย คนต้องรักษาสีทธิซึ่งขณะเดียวกันไม่ต้องการให้ผู้อื่นละเมิดสิทธิ ชุมชนเมืองขนาดใหญ่เป็นสังคมขนาดใหญ่ และสิ้นไหลตลอดเวลา ไม่มีความสัมพันธ์ลงตัว มีความแตกต่างทางสังคมชนชั้นมาก จึงมีกลุ่มชนคิดสร้างความเป็นตัวตนขึ้นมา หรือสร้างพื้นที่ทางสังคมขึ้นใหม่ เช่น กลุ่มเกย์ กลุ่มคนชราอนาถา คนเหล่านี้แม้มีสภาพบอบช้ำทางใจ แต่เขาก็มีสิทธิที่จะไม่ให้ข้อมูลใดๆ แก่ผู้ทำการศึกษาวิจัยอย่าคิดว่าเป็นเบี่ยงล่างจะขอร้องอย่างไรก็ได้ ฉะนั้นแนวการตั้งคำถามอย่าก้าวก่าย หรือละลาละล้งสิทธิในการให้หรือไม่ให้ข้อมูลของผู้อื่น

สรุป

จากการอธิบายข้างต้นจะพบว่า การวิจัยศิลปวัฒนธรรมนั้นควรใช้กระบวนการทั้งทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นการบูรณาการทั้งสองศาสตร์ในอันที่จะสะท้อนถึงอารมณ์ความรู้สึกสุนทรีย์ และคุณค่าของประสบการณ์ในสิ่งที่น่าสนใจมนุษยศาสตร์แสวงหาขณะเดียวกันก็สะท้อนถึงบริบทที่ขับเคลื่อนวัฒนธรรม ที่นักสังคมศาสตร์แสวงหา หากยังมีนัยยะว่า ควรให้ความสำคัญกับกระบวนการทางมนุษยศาสตร์มากกว่าสังคมศาสตร์ หรือยกระดับแนวคิดแบบปรากฏการณ์วิทยา มากกว่าปฏิฐานนิยม นั่นคือให้ความสำคัญกับการตีความหมายของสิ่งที่ศึกษามากกว่าสถิติ ด้วยวิธีเก็บข้อมูลที่หลากหลายหรือพหุวิธี

แนวการวิจัยศิลปวัฒนธรรมจะให้ความสำคัญกับกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาการวิจัยมากกว่าหาคำตอบหรือผลสรุปที่แน่นอน การวิเคราะห์ปัญหาในชุมชนเมืองขนาดใหญ่ทำนองนี้อาจพิจารณาได้จาก ประเด็นพหุนิยมหรือความหลากหลายศิลปวัฒนธรรมของสังคมเมืองขนาดใหญ่ ประเด็นประวัติศาสตร์ จากจารีตสู่หลังสมัยใหม่ ซึ่งประเด็นนี้อาจพิจารณาจาก พัฒนาการ อิทธิพลที่ได้รับ และการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ประเด็นด้านการอนุรักษ์และพัฒนา และการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามกระแสหลักของการพัฒนาประเทศ การศึกษาพัฒนาการอาจตั้งปัญหาจากศิลปวัฒนธรรมในแต่ละช่วงสมัยแบบใดแบบหนึ่งหรือภาพรวม การศึกษาอิทธิพลตั้งปัญหาจากปัจจัย สิ่งเร้า หรือเงื่อนไขที่

ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วง ส่วนการศึกษาการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนอาจตั้ง
ปัญหาเชิงอนาคต เช่น การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ส่งผลต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศน์ทาง
วัฒนธรรมอย่างไรในอนาคต ประเด็นต่างๆ เหล่านี้จะไม่พ้นไปจากทัศนะหรือค่านิยมของมนุษย์
มนุษย์สร้างความหมายให้ปรากฏการณ์ที่ตนประสบ และตีความสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน
ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทต่างๆ ดังนั้นการศึกษาวิจัยศิลปวัฒนธรรมจึงยอมรับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ
มากกว่าเชิงปริมาณ

หาดใหญ่เป็นหัวเมืองใหญ่ในภาคใต้ที่มีปัญหานานาประการ เช่น การเผชิญกับกระแส
โลกาภิวัตน์ การพัฒนาที่ขาดความสมดุล โดยเฉพาะการเป็นเมืองสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มี
กลุ่มวัฒนธรรมแยกออกชัดเจน คือ กลุ่มวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมจีน และวัฒนธรรมมุสลิม
ลักษณะนี้ทำให้เกิดปัญหาซับซ้อน ต้องใช้ความละเอียดอ่อนในการแก้ปัญหาและพัฒนา
เพื่อมิให้กระทบต่อสังคมทุกฝ่าย แนวการวิจัยควรเริ่มด้วยกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา
การตั้งคำถาม ตั้งวัตถุประสงค์ สร้างกรอบคิดในการศึกษา วิธีการศึกษาและวิเคราะห์หา
ผลสรุป โดยเน้นที่วิธีวิทย์มากกว่าระเบียบวิธีและหรือการประมวลผลข้อมูล ในการแยกแยะ
ปัญหาต้องพิจารณาจากสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่เสมอ ให้เชื่อมโยง
ความคิดต่างๆ แบบองค์รวม ไม่ติดกรอบคิดอย่างตายตัว กรอบคิดก็คือมุมมองที่นักวิจัยจะใช้
ตอบคำถามการวิจัยที่ตั้งไว้

เอกสารอ้างอิง

- จันทน์ เจริญศรี. (2545). *โพสต์โมเดิร์น สังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิชาษา.
ชาย โพธิ์ธิดา (2552). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ* กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง
อีรียูท บัญมี. (2546). *พหุนิยม*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย. (2549). กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
พัฒนา กิตติอาษา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2550). *การวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่น*. (เอกสารประกอบคำสอน)
กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
ยศ สันตสมบัติ (2547). *นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ทรัพยากรชีวภาพและสิทธิชุมชน*. กรุงเทพฯ :
วิทอิน ดีไซน์
รัชณี บุญโสมณ. (2542). *แลอดีตเมืองหาดใหญ่ ปัจจุบัน และอนาคต*. (เอกสารประกอบ
การสัมมนา). สงขลา: ม.ป.พ.

- วิสุทธิ ไบไม้. (2550 มกราคม-มิถุนายน). ธรรมชาติกับวัฒนธรรมและสังคมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์. วารสารศาสนาและวัฒนธรรม. 1(1): 12-17
- ศุภการ สิริไพศาล. (2550). *จินตทัศน์ใหญ่ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม*. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทพร. (2548). *กระบวนการทัศน์ใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส).
- เสรี พงศ์พิศ. (2547). *ร้อยคำที่ควรรู้*. กรุงเทพฯ: พลังปัญญา.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. (2548). *การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ : บทเรียนจากวิจัยภาคสนาม*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- อภิชัย พันธเสน และคนอื่นๆ. (2550). *สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- อมรา พงศาพิชญ์. (2545). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา ศรีสุชาติ. (2544). *สายรากภาคใต้ : ภูมิทัศน์ รูปทัศน์ จิตทัศน์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2548). *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินตติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- _____. (2544). *วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- อาแว มะแะ และคนอื่นๆ. (2550). *กระบวนการทันสมัยกับการปรับตัวในการดำรงชีพในชุมชนชนบท*. สงขลา: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.